

ԱՆՀԱՒԱՏԱԼԻ ԲԱՅՑ ԻՐԱԻ...

...Եւ եթէ ինձի վիճակուէր,
որ մեր նահատակ գրագէտներէն մէկուն
յիշատակին [բոլորն ալ յարգելի են, բոլորն
ալ հաւասար են] արձան մը
կանգնենք, ինչպէս անծանօթ զինուորի
արձանները կան, մենք ալ մէկ արձան մը
ընտրենք՝ հայ նահատակ մտաւորականները,
հայ նահատակ գրագէտները խորհրդանշող՝
եւ պիտի ուզէի

ՌՌԻԲԷՆ ՍԵՒԱԿԻՆ

արձանը բարձրացնել,
իբրեւ ամբողջական մարդ, իբրեւ
ամբողջական գրագէտ և ամբողջական
Ազգային գործիչ

13 Հոկտեմբեր 1985-Nice ԱՆԴՐԱՆԻԿ ԾԱՌՈՒԿԵԱՆ
Ռուբէն Սեւակի 100-ամեակի
հանդիսութեան նախագահ եւ բանախօս

ԱՆԴՐԱՆԻԿ ԾԱՌՈՒԿԵԱՆԻ 13-10-1985-թ.ին
ԿԱՏԱՐԱԾ ՆԱԽԱՏԵՍՈՒԹԻՒՆԸ,
26 ՏԱՐԻՆԵՐ ՅԵՏՈՅ ԻՐԱԿԱՆԱՅԱԻ

ԲԱՅՑ Ո՛Չ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՄԷՋ...

ԱՅԼ՝
23 ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 2011-ԻՆ,
ՖՐԱՆՍԱՅԻ
ՆԻՍ ՔԱՂԱՔԻՆ ՄԷՋ

ՅՈՎՀԱՆՆԵՍ ՉԻԼԻՆԿԻՐԵԱՆ
[ԿՐԵԺ ՌՌԻԲԷՆԵԱՆ]

Այստեղ նախ կը հրատարակենք՝ 1915-ի հայկական ցեղասպանության իրր խորհրդանիշ՝ Ռուբէն Սեւակի Յուշարձանին բացման հանդիսութեան հրաւիրագիրը:

**DANS LE CADRE DU
VINGTIÈME ANNIVERSAIRE DE L'INDÉPENDANCE
DE LA RÉPUBLIQUE D'ARMÉNIE**

Christian ESTROSI

Maire de Nice
Président de Nice Côte d'Azur

a l'honneur de vous convier au

**Dévoilement de la stèle commémorative
ROUPEN SEVAG**

A la mémoire du génocide arménien de 1915

En présence de

Karen KARAPETYAN
Maire d'Erevan

Son Excellence
Viguen TCHITETCHIAN
Ambassadeur d'Arménie en France

et

Shamiram SEVAG

Vendredi 23 Septembre 2011

Jardin d'Arménie
1, promenade des Anglais
Angle avenue Gustave V et avenue de Suède - Nice

RSVP :
Protocole 04 97 13 40 24

Կը հրատարակենք նաեւ՝ այս հանդիսութեան մասին «NICE MATIN» օրաթերթին մէջ 24-9-2011-ին լոյս տեսած գրութիւնը, ուր կ'երեւի Ռուբէն Սեւակի որբացած դուստր՝ Շամիրամը, հանդիսութեան օրը, իր նահատակ հօր Յուշարձանին առջեւ:

Nice

nice-matin
Samedi 24 septembre 2011

10

Un devoir de mémoire, celui du génocide des Arméniens

En ce vingtième anniversaire de l'indépendance de l'Arménie, hier 23 septembre, une stèle commémorative du génocide arménien de 1915 a été dévoilée au jardin d'Arménie.

Elle porte le nom de Roupen Sevag, poète et martyr exécuté en 1915.

En présence de Christian Estrosi, Karen Karapetyan, maire d'Erevan - capitale arménienne jumelée avec Nice -, de la fille de Roupen Sevag, Shamiram Sevag, et d'une foule de badauds, un hommage a été rendu.

Roupen Sevag, poète devenu symbole et martyr de la folle turc, a défendu jusqu'à son

Shamiram Sevag, fille de Roupen Sevag, devant la stèle commémorative du génocide des Arméniens de 1915.
(Photo E. M.)

dernier souffle les valeurs arméniennes.

À 97 ans, Shamiram, sa fille, continue le combat mené par son père et rend ce genre de commémoration possible.

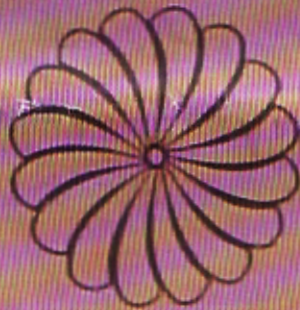
« Shamiram, vous avez consacré votre vie à perpétuer le souvenir de votre père, de votre peuple », témoignait Christian Estrosi, le ton grave.

La France, et en particulier Nice, qui possède une grande communauté arménienne, se devait de dédier cette matinée et cette stèle en symbole pour ce qui fut l'un des plus grands drames de l'Histoire.

E. M.

Կը հրատարակենք Յուշարձանին առջեւ մտնող ծաւալով նկարը

(→ էջ 6)

A LA MEMOIRE
DES 1 500 000 VICTIMES DU
GENOCIDE DES ARMENIENS
PERPETRE DANS L'EMPIRE OTTOMAN
PAR LE GOUVERNEMENT JEUNE-TURC EN 1915

Ի ՅՈՒՇԱՏԱԿ
1915-ԻՆ ԵՐԻՏԹՈՒՐԻ ԿԱՌԱՎԱՐՈՒԹԵԱՆ
ԳՈՐԾԱԾ ՏԵՂԱՍԴԱՆՈՒԹԵԱՆ
1 500 000 ՀԱՅ ՆԱՎԱՏԱԿՆԵՐՈՒՆ

*"Nous voici, nous arrivons, imposants
Avec les marques de notre espoir de granit,
Pour faire parler les disparus sans nom"*

*Roupen Sevag, poete et medecin
mort en martyr en 1915 a l'age de 30 ans*

Cette stèle a été dévoilée le 23 septembre 2011
en présence de
M. Christian Estrosi, Député des Alpes-Maritimes
Maire de Nice, Président de Nice Côte d'Azur
et de M. Karen Karapetyan, Maire d'Erevan
à l'occasion du 20e anniversaire
de la République d'Arménie
proclamée le 21 septembre 1991

« ՆԱՅԻՐԻ »

ԱՆՀԱԻԱՏԱԼԻ ԲԱՅՑ ԻՐԱԻ... (Շար. էջ 5-16)

Յուշարձանին վրայ տեսնուած Ռուբէն Սեալին Գկարը: Անկէ քիչ վարինը՝ մեր հրատարակած պատկերին ձեւափոխուած մէկ Գմոյշն է:

Յուշարձանին վրայ արձանագրուած Ռուբէն Սեալին գրութիւնը՝ հատուած մըն է «Կարմիր Գիրք»ին մէջ եղող «Ահա մենք կուգանք» բանաստեղծութենէն:

Այստեղ կը հրատարակենք այս շատ խորիմաստ բանաստեղծութիւնը՝ ամբողջութեամբ:

«ԱՆԱ ՄԵՆՔ ԿՈՒ ԳԱՆՔ»

— «Ահա- կ'ըսեն անո՛նք որ
Կու գան, չէ՞ք լսեր տրոփիւնն ահաւոր-
Մուրը շնչելէն աչքերնիս կուրցած
Ու արեան հոտէն ռնգունքնիս լայն բաց:

«Ահա մենք կու գանք, ուսով հրելով
Մեր ծաւից Անիւր դարահոլով,
Երկրագունտիս վրայ, խաւարին մէջէն,
Բոլո՛ր անոնց վրայ որ դեռ կը շնչեն...:

«ԱՆԱ ՄԵՆՔ ԿՈՒ ԳԱՆՔ, ԱՇԵՂԱԿՈՐՈՎ
ՄԵՐ ՅՈՅՍԻՆ ԿՌԱՆԻԹ ԳԱՐԾԱՊԱՐՆԵՐՈՎ
ԽՕՍԵՑՆԵԼՈՒ ԱՆԱՆՈ՛ՒՆ, ԿՈՐԱԾ,
ԳԵՐԵԶՄԱՆՆՈՑՆԵՐՆ ՆԱՄԱՅՆԱՏԱՐԱԾ...:

«Ահա մենք կու գանք ու մենք՝ նգո՛վքն ենք,
Ու խաւարին մէջ մխուած տէ՛գը նենգ.
Վրէժներու հիդրան ենք փայփայելի,
Մե՛նք, սարսափահա՛ր ու սարսափելի...:

«Մենք՝ հին ուխտերու նո՛ր ուխտագընաց.
Մենք՝ Սուսերը բիրտ ու Գիրքն օրինաց.
Մենք՝ ծամամն ջրվէ՛ժը սարի կողէն,
Մենք՝ Աղջամուղջի ծընունդ լուսեղէն...:

«Ձե՛զի՛ որ քերծուած մեր մորթերէն ծի՛գ
Հարսնիքի, Մեղքի վրաններ կառուցիք...
Ու Ձե՛զ՝ երոպեան դիք որ շնագին
Սակարկեցիք մեր արեան լուսեան գին...:

«Ձեր սրտին դռնե՛րը փակեցէք խուլ,
Սուրե՛ր սըրեցէք, սըրեցէք զանխո՛ւլ,
Սըրեցէ՛ք ձեր խղճին վրայ քարացած,
Ու ատամներուն վրայ ձեր զաւակաց...:

«Ահա, մենք կու գա՛նք, հովերուն մէջէն
Չէ՞ք լսեր ոսկրեր որ կը շշնչեն...:
Ամենքս ալ զագիր դիակ, խոռոչ գանկ,
Ահա մենք կու գանք, ահա մենք կու գանք...»:

«Կարմիր Գիրքը»- 1910 ՌՈՒԲԷՆ ՍԵՒԱԿ

★ Վերը ընդգծուած չորս տողերը՝ ֆրանսերէնի թարգմանութեամբ արձանագրուած են Յուշարձանին վրայ:

**

Ֆրանսայի գրեթէ բոլոր հայաշատ քաղաքներուն մէջ, 1915-ի Եղեռնի Յուշարձաններ գոյութիւն ունին:

Բայց մինչեւ երէկ, Nice-ի մէջ, Եղեռնի Յուշարձան գոյութիւն չունէր:

Հակառակ որ Nice-ի Զաղաքապետները շատ հայասեր եղած են՝ սկսելով

մասնաւորաբար վերջին շրջաններու քաղաքապետներ՝ JACQUES MEDECIN և JACQUES PEYRAT-էն: JACQUES PEYRAT-ն 2007-ին Երեւան այցելած էր: Nice և Երեւան քաղաքները՝ երկուորեակ քաղաքներ հռչակուած էին...

... Նիսի ներկայի քաղաքապետը՝ Christian Estrosi-ն վերջապէս Յեղասպանութեան Յուշարձանի պակասը լրացուց...

Եւ 23 Սեպտեմբեր 2011-ին, Nice-ի կեդրոնական, ամէնէն Touristique վայրին մէջ, այս հայկական Յուշարձանը լոյս աշխարհ եկաւ:

Այս Յուշարձանը՝ բոլորովին նախաձեռնութիւնն է՝ Նիսի Քաղաքապետութեան և Քաղաքապետ Christian Estrosi-ին:

**

Նիսի Եղեռնի Յուշարձանին Ռուբէն Սեւակի անունով մկրտուելու հարցին մէջ կը կարծենք, որ Շամիրամը մեծ դեր ունեցած է:

Շամիրամը վերջին տարիներուն Նիսի մէջ կատարուած հայկական հանդիսութիւններուն ներկայ եղած է...:

Եւ ծանօթացած է Նիսի քաղաքական անձնաւորութիւններուն հետ և բարեկամութիւն ստեղծած:

Այս անձնաւորութիւններէն մէկն է՝ Նիսի Երեսփոխան և փոխ-Քաղաքապետ RUDY SALLES, որ շատ տպաւորուած է Շամիրամի անձնաւորութենէն և մանաւանդ Շամիրամին հօր՝ Ռուբէն Սեւակի ողբերգութենէն...

Եւ 18 Յունուար 2001-ին, Փարիզի ֆրանսական Ազգային Ժողովին մէջ, հայկական ցեղասպանութիւնը ճանջնալու համար տեղի ունեցած վիճաբանութիւններուն, RUDY SALLES, իբր Նիսի երեսփոխան, ելոյթ մը ունեցած է...

Եւ Ֆրանսայի մէջ [և թերեւս ալ աշխարհի մէջ], առաջին անգամ ըլլալով ֆրանսացի երեսփոխան մը, ֆրանսական Ազգային Ժողովի բեմէն, Շամիրամին և Ռուբէն Սեւակին ողբերգութիւնը պատմած է...:

Այստեղ կը հրատարակենք Ֆրանսայի պետական պաշտօնաթերթ՝ «Journal Officiel»-էն պատճէններ: Այնտեղ լոյս տեսած են 18 Յունուար 2001-ին, Ֆրանսական Ազգային Ժողովի այդ օրուան նիստին հայկական ցեղասպանութեան ճանաչման մասին տեղի ունեցած վիճաբանութիւններուն ամբողջական արձանագրութիւնները՝

1.- (Journal Officiel)-ին առաջին էջին պատճէնը

2.- (Journal Officiel)-ին 545-րդ էջին պատճէնը, որուն վերնագիրն է՝ «RECONNAISSANCE DU GENOCIDE ARMENIEN»

3.- (Journal Officiel)-ին 559-րդ էջին պատճէնը, որուն մէջ արձանագրուած է Նիսի երեսփոխան Rudy Salles-ին ելոյթը, որ կը պատմէ՝ Շամիրամի և Ռուբէն Սեւակի ողբերգութիւնը:

COMPTE RENDU INTÉGRAL
PRÉSIDENTE DE
Mme CHRISTINE LAZERGES.

Vice-présidente

Mme la présidente. La séance est ouverte.
(la séance est ouverte à neuf heures) 1

**RECONNAISSANCE
DU GÉNOCIDE ARMÉNIEN**

*Discussion d'une proposition de loi
adoptée par le Sénat*

Mme la présidente. L'ordre du jour appelle la discussion de la proposition de loi, adoptée par le Sénat, relative à la reconnaissance du génocide arménien de 1915 (n° 2688, 2855).

La parole est à M. le rapporteur de la commission des affaires étrangères.

M. François Rochebloine, rapporteur de la commission des affaires étrangères. Madame la présidente, monsieur le ministre des relations avec le Parlement, mes chers collègues, c'est avec une profonde émotion que nous abordons ce matin l'examen de la proposition de loi adoptée par le Sénat dans la nuit du 7 au 8 novembre de l'an dernier, relative à la reconnaissance du génocide arménien de 1915.

Cette séance revêt une importance toute particulière, car notre assemblée, par son vote, mettra définitivement fin à la longue procédure législative tendant à la reconnaissance publique de cette tragédie.

Qu'il me soit permis de remercier tout spécialement Philippe Douste-Blazy et mes collègues du groupe de l'UDF qui ont accepté spontanément l'inscription de ce texte dans la fenêtre de l'ordre du jour réservée à l'examen de leurs propositions de loi.

Nous avons tous en mémoire la séance historique du 29 mai 1998, au cours de laquelle notre assemblée adoptait à l'unanimité la proposition de loi déposée par le groupe socialiste dans le cadre de sa niche parlementaire, reconnaissant publiquement le génocide arménien, comme le suggéraient également d'autres propositions de loi à l'identique déposées par les différents groupes parlementaires, tant au Sénat qu'à l'Assemblée.

Le rapporteur était notre collègue René Rouquet qui, par ailleurs, a été le premier président du groupe d'amitié France-Arménie à l'Assemblée nationale, après l'indépendance de l'Arménie le 23 septembre 1991.

Chacun d'entre nous garde à l'esprit l'évocation de cette tragédie dans l'hémicycle le 29 mai 1998 et nul ne doute que ce fut le premier génocide du xxe siècle, après les rafles d'intellectuels, d'écrivains, de poètes, de journalistes, de médecins, de savants et de prêtres arméniens parmi les plus en vue de Constantinople, et leur élimination, dans la nuit du 24 avril 1915, l'enchaînement inexorable des faits a conduit au massacre de la population arménienne vivant dans l'Empire Ottoman. Une loi édictée le 27 mai 1915 avait même légalisé la violence contre les arméniens. Les opérations à grande échelle ont d'abord touché les provinces orientales de l'Arménie historique pour s'étendre, à partir d'août 1915, à tout l'Empire Ottoman. Quels que soient les lieux, les opérations étaient savamment orchestrées et supervisées par une organisation spéciale formée par le noyau dur du parti «Union et Progrès», comme l'a confirmé en 1919 le procès de Constantinople.

Accusés de participer à un vaste complot, notables et responsables politiques arméniens des villes et villages furent arrêtés et sommés, souvent sous la torture, de livrer armes et déserteurs. Par convois, femmes, enfants, vieillards, furent déportés, à pied ou dans des wagons à bestiaux. En cours de route, les convois furent décimés par les pillards, par les conditions extrêmement rudes du voyage et aussi par des exécutions sommaires. Les déserts de Mésopotamie et de Syrie furent le tombeau de ces déportés. Les récits et témoignages du calvaire des survivants, majoritairement des femmes

(→ 42 7)

**ASSEMBLÉE
NATIONALE**

JOURNAL OFFICIEL DE LA RÉPUBLIQUE FRANÇAISE

CONSTITUTION DU 4 OCTOBRE 1958

1re Législature

SESSION ORDINAIRE DE 2000-2001

COMPTE RENDU INTÉGRAL
DES SÉANCES DU JEUDI 18 JANVIER 2001
(51e jour de séance de la session)

11111 OFFICIEL DE L'ASSEMBLÉE NATIONALE AUX INTÉRIEURS
<http://www.assemblee-nationale.fr>

ԱՆՀԱԻԱՏԱԼԻ ԲԱՅՑ ԻՐԱԻ... (Շար. էջ 6-էն)

et des enfants, sont particulièrement horribles. La déportation fut une mise à mort. Lorsque l'année 1916 s'acheva, le génocide des Arméniens de l'Empire Ottoman était pratiquement consommé. Plus des deux tiers des Arméniens vivant dans cet empire, soit 1 200 000 personnes, avaient été éliminés.

Le caractère massif, planifié et ciblé de ces massacres démontre amplement qu'il s'agit bien d'un génocide. Les massacres systématiques d'hommes, de femmes et d'enfants ont bien été commis au nom de l'appartenance ethnique des victimes selon un plan concerté, ce qui correspond à la définition juridique du génocide, donnée pour la première fois en 1943, par le juriste polonais Raphaël Lemkin.

Qu'il me soit permis de rendre hommage aux centaines de milliers de victimes de ce qui allait être le premier génocide du xxe siècle dont l'oubli n'est pas étranger à la shoah. «Qui donc parle encore de l'extermination des Arméniens ?», déclarait Hitler devant les chefs militaires du IIIe Reich, pour justifier à l'avance ses crimes.

Notre assemblée - et c'est tout à son honneur - s'est déjà prononcée sur le texte de la proposition de loi qui lui est soumise ce matin. Alors pourquoi devoir réexaminer un texte qui l'a déjà été avant d'être adopté à l'unanimité, il est bon de le rappeler. La raison en est simple: le texte de notre assemblée s'est heurté aux refus répétés de la conférence des présidents du Sénat de l'inscrire à l'ordre du jour de la Haute Assemblée, et ce malgré la reconnaissance du génocide arménien par plusieurs parlements, depuis le vote historique de l'Assemblée nationale, et la demande solennelle du Président de la République arménienne Robert Kotcharian, qui expliquait, dès le 30 mars 1998, que le génocide arménien n'était pas la tragédie d'un seul peuple, mais celle de l'humanité tout entière. en faveur de ce texte, car il est des votes qui engagent l'honneur de la France. (Applaudissements sur tous les bancs.)

Mme la présidente.- La parole est à Mme Michèle Rivasi.

Mme Michèle Rivasi.- Madame la présidente, monsieur le ministre, monsieur le rapporteur, mes chers collègues; après notre vote historique du 29 mai 1998 qui avait montré la voie, nous voici aujourd'hui sur le point d'adopter, définitivement cette fois, le même texte qui nous vient du Sénat: «La France reconnaît publiquement le génocide arménien de 1915.»

Après de nombreuses tergiversations depuis bientôt trois ans, une proposition de loi déposée par des représentants des six groupes politiques a été mise en discussion immédiate et enfin adoptée le 8 novembre 2000 par le Sénat.

Nous aurons ainsi l'honneur aujourd'hui, au nom de la France, de réparer une injustice à l'égard du peuple arménien et de la communauté arménienne française, en reconnaissant un événement tragique de leur histoire.

La tradition humaniste de notre pays l'aura donc heureusement emporté, malgré les obstacles, notamment les pressions inadmissibles exercées par la Turquie.

Le génocide arménien a été le premier du xxe siècle. C'est un crime imprescriptible et, selon les paroles du Président de la République d'Arménie, Robert Kotcharian, reçu dans le cadre du groupe d'amitié, auquel participent notamment Jean-Paul Bret, Roger Mel, Richard Cazenave et Guy Teissier: «Il n'est pas la tragédie d'un seul peuple, mais celle de l'humanité tout entière.»

Tous les Etats sont concernés et plusieurs assemblées parlementaires l'ont déjà reconnu: ce fut le cas en Italie, Belgique, Argentine, Russie, ainsi qu'au Parlement européen. On peut espérer que le vote définitif du Parlement français exercera un effet d'entraînement !

Dans notre monde, que la rapidité des moyens de communication a pu faire qualifier de «village planétaire», expression que j'aime beaucoup, les opinions publiques des pays démocratiques sont de plus en plus exigeantes quant au respect des Droits de l'homme; des tribunaux pénaux internationaux ont été mis en place pour l'ex-Yougoslavie et le Rwanda, de même qu'une Cour pénale internationale. Les dictatures auront donc de plus en plus souvent à rendre des comptes en raison de leurs crimes. Chaque gouvernement devra assumer les responsabilités, présentes ou passées, de son pays.

Je m'adresse au gouvernement turc, qui n'est pas responsable du crime de 1915, pour lui dire qu'il se grandirait en acceptant enfin de reconnaître le génocide. D'autant qu'en 1919 et 1920, la Cour militaire Ottomane avait elle-même jugé et condamné des coupables de ce crime contre la population arménienne.

La prise de position solennelle de la France sera un encouragement pour les démocrates turcs qui luttent pour le respect des Droits de l'homme dans leur pays et pour que l'Etat turc prenne en compte son histoire. Nous-mêmes souhaitons cette évolution démocratique qui, selon un vote du Parlement européen du 15 novembre 2000, conditionne l'adhésion de la Turquie à l'Union européenne.

De même, l'adoption de cette loi, en accentuant la pression sur l'Etat turc, va réellement dans le sens d'une réconciliation authentique entre le peuple turc et le peuple arménien, car la reconnaissance de la vérité historique est une condition nécessaire à l'établissement de bonnes relations entre les deux peuples.

Je tiens aussi à dénoncer à cette occasion - on n'en parle pas assez - les exactions commises dans les prisons kurdes, à la fois à l'égard des Kurdes et des détenus politiques turcs.

Madame la présidente, monsieur le ministre, chers collègues, je rends hommage à la ténacité de la communauté arménienne et de ses organisations, le Comité du 24 avril, le Comité de défense de la cause arménienne ainsi que la Communauté de l'agglomération valentinoise qui n'ont jamais perdu espoir. Elles ont constamment réaffirmé leur confiance dans le fait que la France devait reconnaître le génocide arménien.

En votant maintenant cette proposition de loi, nous ferons œuvre de justice, de reconnaissance et de paix dans le monde. (Applaudissements sur tous les bancs.)

Mme la présidente.- La parole est à M. Rudy Salles.

M. Rudy Salles.- Madame la présidente, monsieur le ministre, monsieur le rapporteur, mes chers collègues, je vous livrerai d'emblée une impression personnelle recueillie le 8 novembre 2000 au centre Barsamian de Nic où la communauté arménienne nous avait invités à visionner, sur grand écran, les débats qui s'étaient déroulés la veille au Sénat sur le texte que nous allons examiner aujourd'hui. C'est avec beaucoup d'émotion que l'ensemble des personnes présentes ont écouté les interventions de nos collègues sénateurs et c'est dans une explosion de joie qu'a été accueilli le vote favorable de la Haute Assemblée.

Au-delà de cette impression d'ensemble, mon regard a été attiré par le visage d'une personne âgée de quatre-vingt-sept ans mais en paraissant quinze de moins, illuminé

d'un large sourire où se mêlaient des larmes de joie et de peine, Je m'approchai alors de cette personne pour échanger quelques propos. Elle m'indiqua qu'elle était la fille de Roupen Sevag, poète illustre, figure de légende dans l'histoire du peuple arménien, arrêté par la police turque en 1915 pour être emmené en déportation avec toutes les élites intellectuelles et les notables de Constantinople.

De cette déportation qui devait l'amener de village en village, le docteur Roupen Sevag réussissait à donner quelques nouvelles à son épouse restée seule avec ses deux enfants. Un jour, subitement, les lettres envoyées de Constantinople revinrent avec la mention «inconnu à cette adresse». Le silence fut bientôt rompu par la terrible nouvelle de l'exécution du père déporté.

Cette femme, opheline à l'âge de deux ans, m'a expliqué combien sa vie en avait été bouleversée. Au fond de son coeur, au fond de son âme, cette déchirure restait définitivement ouvert et douloureuse, comme c'est le cas chez tout être humain qui ne peut faire son deuil. Ce soir-là, c'est comme si elle avait pu se recueillir sur la tombe de son père, lui qui n'avait eu droit jusqu'à ce jour qu'à la négation de son histoire. Devant autant d'émotion, les mots avaient du mal à venir, Alors, cette dame m'a dit avec beaucoup de dignité, en me regardant dans les yeux : «Merci».

Je ne suis pas prêt d'oublier cette image et l'ambiance particulière de cette soirée car, derrière ce témoignage, combien de familles anéanties, combien de vies brisées? Les participants à cette réunion avaient attendu si longtemps ce moment qu'ils auraient souhaité qu'il se poursuive toute la nuit.

Այստեղ կը հրատարակենք նաեւ, 11 Յուլիս 2004ին, Նիսի Բարեգործականի սրահին մէջ, Շամիրամի 90-երորդ տարեդարձին ի պատիւ կատարած ընդունելութեան ալ երկու նկարներ:

Այս ընդունելութեան ներկայ եղած է նաեւ Նիսի երեսփոխան և փոխքաղաքապետ RUDY SALLES-ը:

Խնդրեմ՝ նայեցէք SALLES-ին քով կեցող Շամիրամին նկարներուն:

Ո՞վ կրնայ հաւատալ, թէ Շամիրամը 2004-թ-ին 90 տարեկան էր:

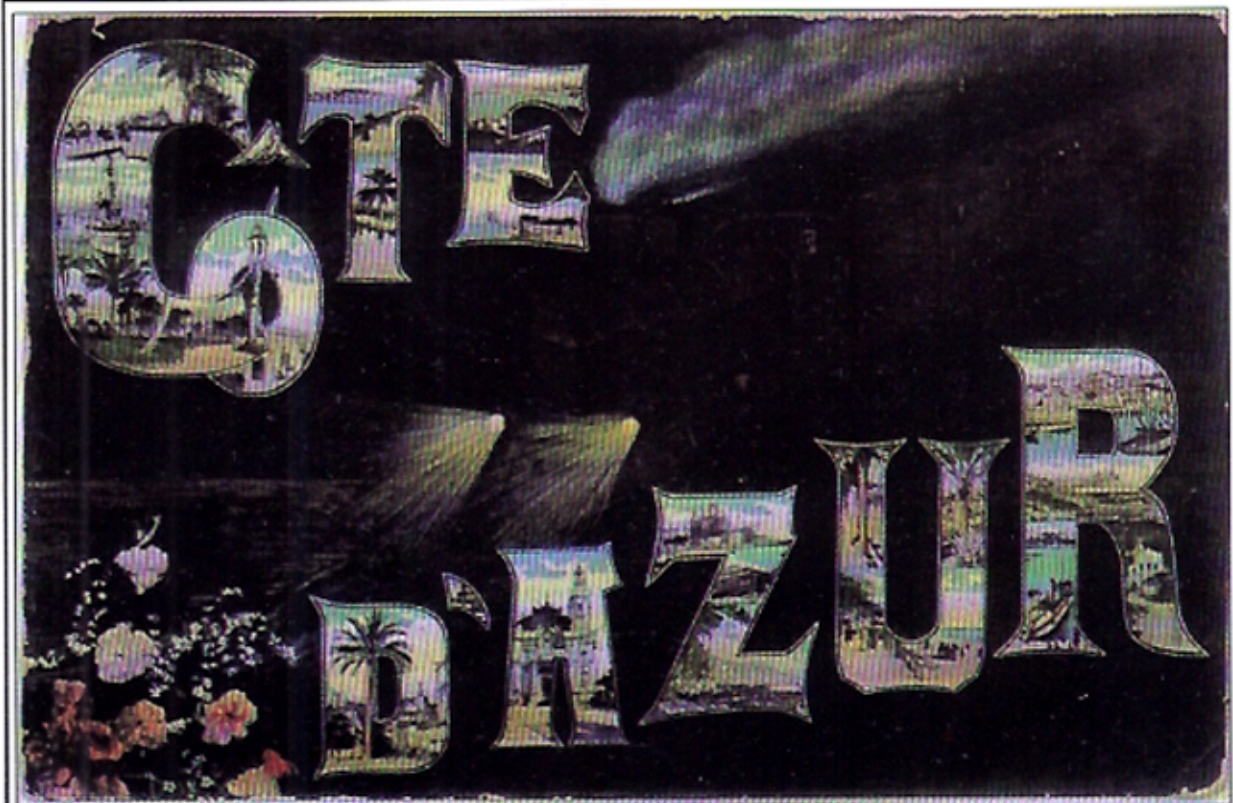
Նիսի Ռուբեն Սեւակի Յիշատակի Տան մէջ կը պահպանուի Ռուբեն Սեւակի արխիւը: Զայն փրկած ենք թրքական դժոխքէն:

Այս արխիւին մաս կը կազմեն նաեւ Ռուբեն Սեւակի կողմէ Լոզանէն և զանազան վայրերէն իր ապագայ կնոջ՝ Ժաննի Աբելին (Գերմանիա) ուղարկուած բազմաթիւ բացիկներ:

Եւ կան նաեւ ուրիշ բացիկներ ալ: Ռուբեն Սեւակ իր այցելած վայրերուն մէջ, իր հաւնած տեղերու նկարներով բացիկներ գնած և իր հասցէին՝ Լոզան ուղարկած է:

Ռուբեն Սեւակի ձեռքով գրուած այս բացիկները՝ մինչեւ այսօր ոչ մէկ տեղ հրատարակուած և ոչ մէկ տեղ ցուցադրուած են:

Այսօր հաճոյքն ունինք Ռուբեն Սեւակի այս անտիպ բացիկներէն (նամակագրին NICE և MONACO այցելութեան վերաբերող) մէկ մասը «Նայիրի»ի մէջ հրատարակելու:

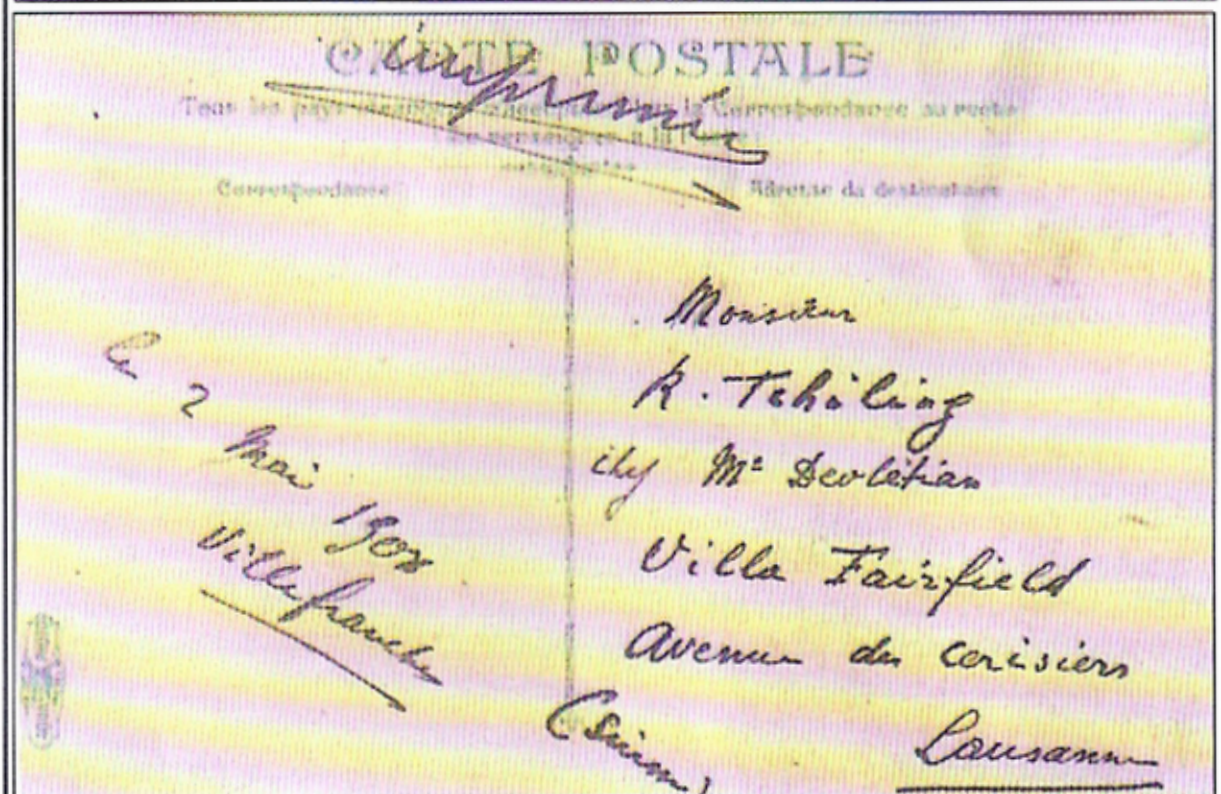

CARTE POSTALE

La Correspondance de ce côté n'est pas acceptée par tous les pays (Se renseigner)

CORRESPONDANCE	ADRESSE
<p style="font-size: small; transform: rotate(-90deg); position: absolute; left: -40px; top: 50px;">Etablissement de photographie Giletta frères, Nice</p> <p><i>Ma chère Tanni</i> <i>C'est lundi. Depuis deux</i> <i>jours je suis à Nice.</i> <i>Je t'embrasse, je t'embrasse</i> <i>plus que jamais, fidèle</i> <i>Comme d'habitude. Toujours et</i> <i>de tout coeur à toi</i></p>	<div style="text-align: right;"> </div> <p><i>Mlle Tanni Apell</i> <i>Ville Hess, Zimmerbergstr.</i> <i>Zabarg (Thuringen)</i> <i>(Allemagne)</i></p>

Ռուբէն Սեւակ 1908-ի Գարնան, Նիսէն իր նշանածին՝ Ժաննի Աբէլի
 [Գերմանիա] ուղարկած այս բացիկը «RUBINS» ստորագրած է:

Ռուբէն Սեւակին 2 Մայիս 1908-թ.ին, Villifranche-էն (Նիս) Լոզան՝
իր հասցէին ուղարկած բացիկներէն մէկն է:

Այս բացիկին մէջ տեսնուող LA CASCADE DU CHATEAU - Դղեակին Չրվէժի ճակատին տեղը, մինչեւ 1520-թ.ները, իսկական շէնքն էր իր անունովը: Բայց Օսմանցի թուրքերը ըլլալով զինակիցը ֆրանսացիներուն, ծովէն ունկնդրեցին այս դղեակ-բերդը և քանդեցին «Chateau»-ն:

Նիսը (իտալերէն՝ NIZZA) մինչեւ 1860-թ.ը Իտալիոյ մաս կը կազմէր:

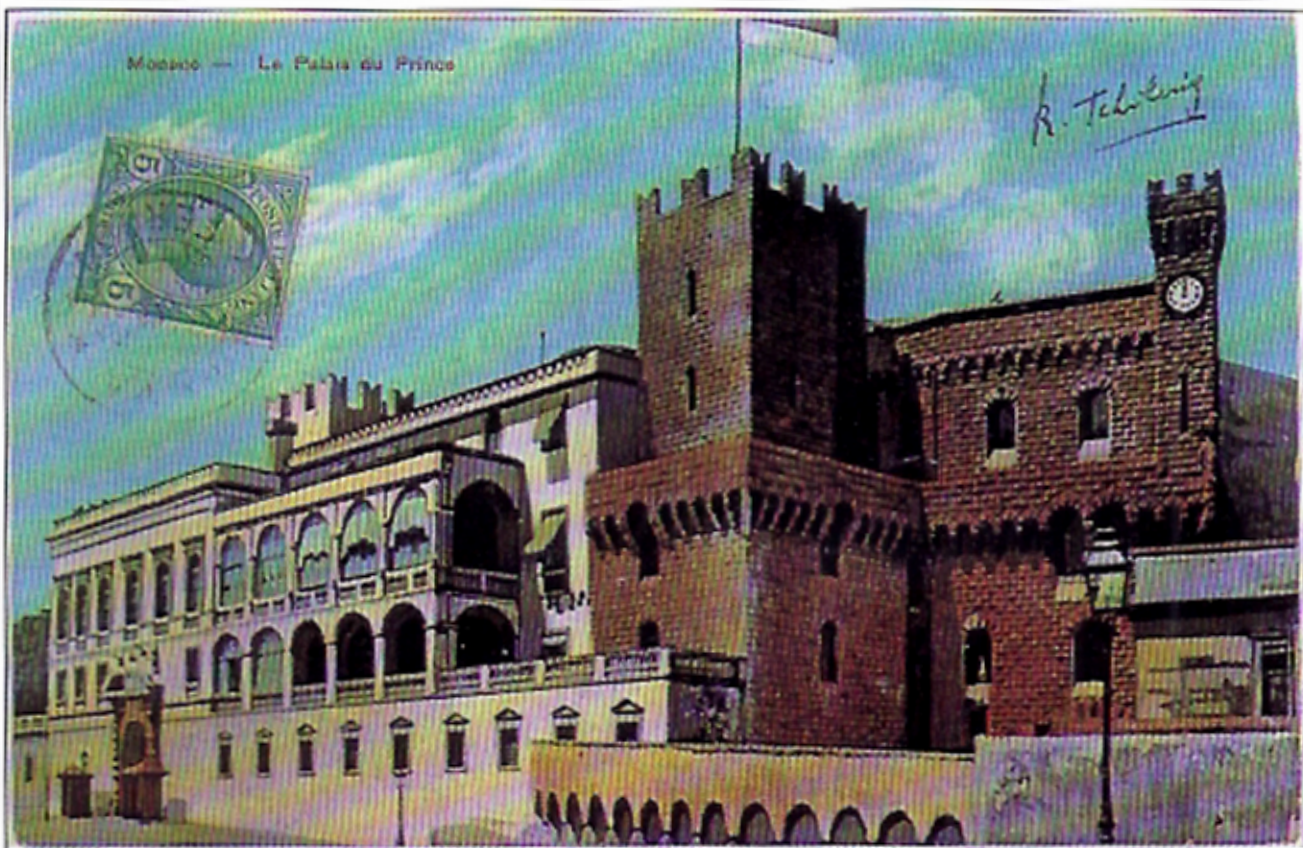
NICE. - LES NOUVEAUX JARDINS ET LE CASINO

Ռուբէն Սեւակին Նիսէն Գերմանիա, ժաննի Աբէլին ղրկուած այս բացիկն նկարը կը ներկայացնէ Նիսի կեդրոնը գտնուող ճեմապարտէզը, որ այժմ ցեղասպանութեան և Ռուբէն Սեւակի յուշարձանին կից է:

Ռուբէն Սեւակի այս բացիկը շատ յատկանշական է: Ռոպհետել անոր վրայ իր նշանածին լատիներէն տառերով ու հայերէն «Համբոյրներ» գրած է:

— Ռուբէն Սեւակ շատ մը նամակներ ունի ժաննիին ուղղուած, որոնց մէջ իր նշանածին հայերէն սորվեցնել կ'աշխատի:

CARTE POSTALE CARTOLINA POSTALE

Lausanne
 La Correspondance au monde entier par la poste universelle.
 (Se renseigner à la Poste.)

Correspondance Corrispondenza. Adresse Indirizzo.

À la Reine des cartes postales. - San Remo, 30 Corso Vercelli. Emanuele. Nice 27 et 13 Avenue de la gare. Monaco 39 Av. Félix Faure; Cannes 51 rue d'Arènes; Aix les Bains 14 rue des Bains, Evian les Bains; Savoy Hotels; Chamouille Reg National; Interlaken; Landsbrunnem, Zermatt.

LAUSANNE
15.IV.08. - 3
CH. DE
POSTE
UNIV. LET. TR.

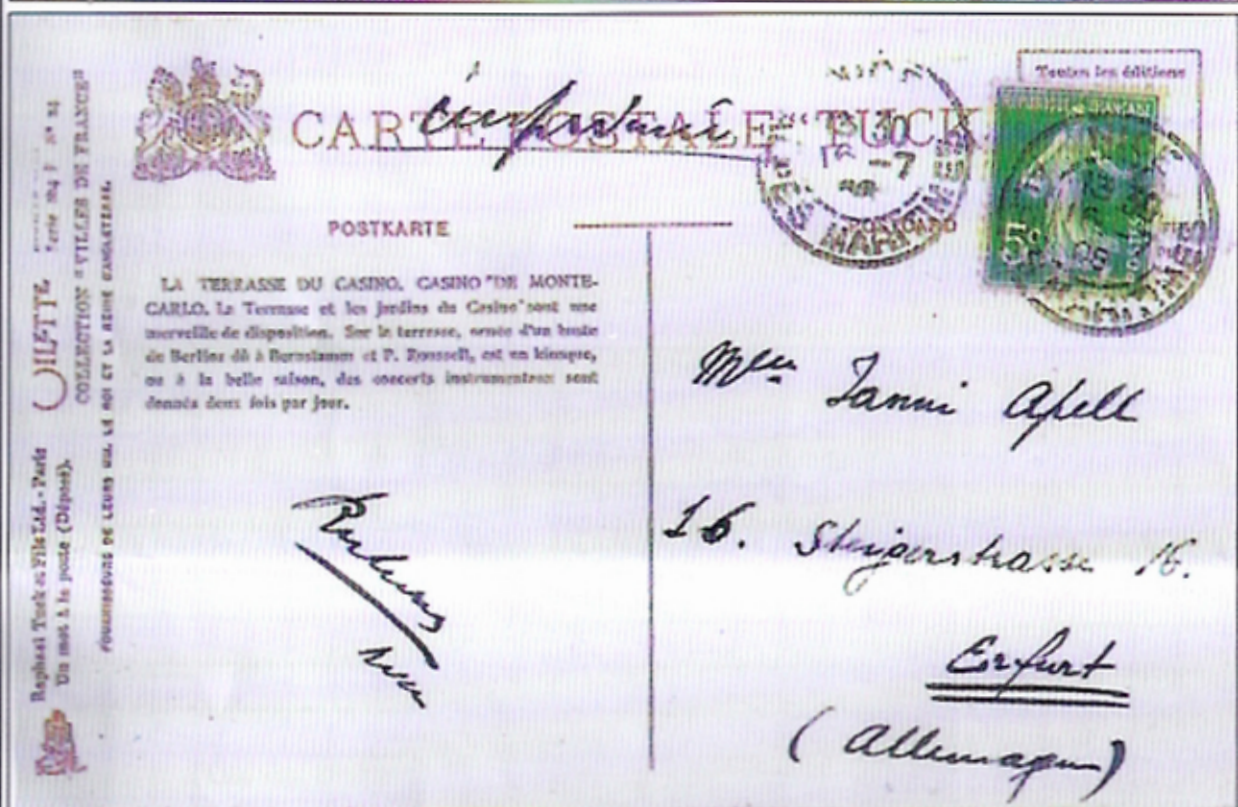
CHIVRE
FERROVIA

Me R. Tchiling
 (c/ty M. Scollitia)
 Villa Fairfield
 Ch. du Cerisier
 Suisse Lausanne

Ռուբէն Սեւակին 14 Ապրիլ 1908-ին, LAUSANNE-ի իր հասցէին ուղարկած բացիկը, որ կը ներկայացնէ Monaco-ի Իշխանին պալատը:
 Ռուբէն Սեւակ այս բացիկը Իտալական փոսթով ուղարկած է:
 (→ էջ 9)

CASINO DE MONTE-CARLO. - LA TERRASSE DU CASINO

Ռուբէն Սեւակ Նիսէն [Ֆրանսա] Գերմանիա՝ ժաննիին ուղարկած իր բացիկը որ ստորագրուած է՝ RUBINS - NICE

Բացիկը կը ներկայացնէ՝ Monaco-ի պալատ-խաղարանը՝ ծովի կողմէն դիտուած:

"GILLETTE" MONTECARLO II
 Série 254 P. N° 19
 COLLECTION "VILLAGES DE FRANCE"
 REPRESENTÉES DE L'ÉTAT PAR LE ROI ET LA REINE MATHÉLÈSE.

CARTE POSTALE "TUCK"

POSTKARTE

POSTCARD

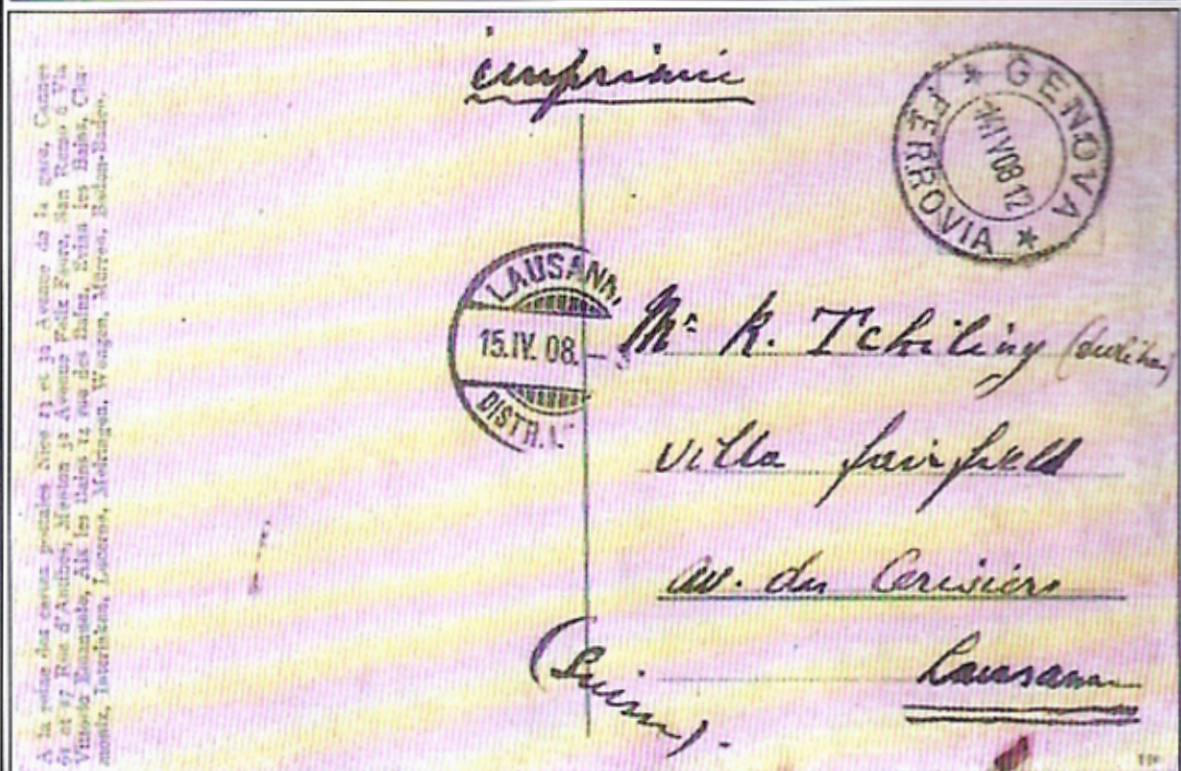
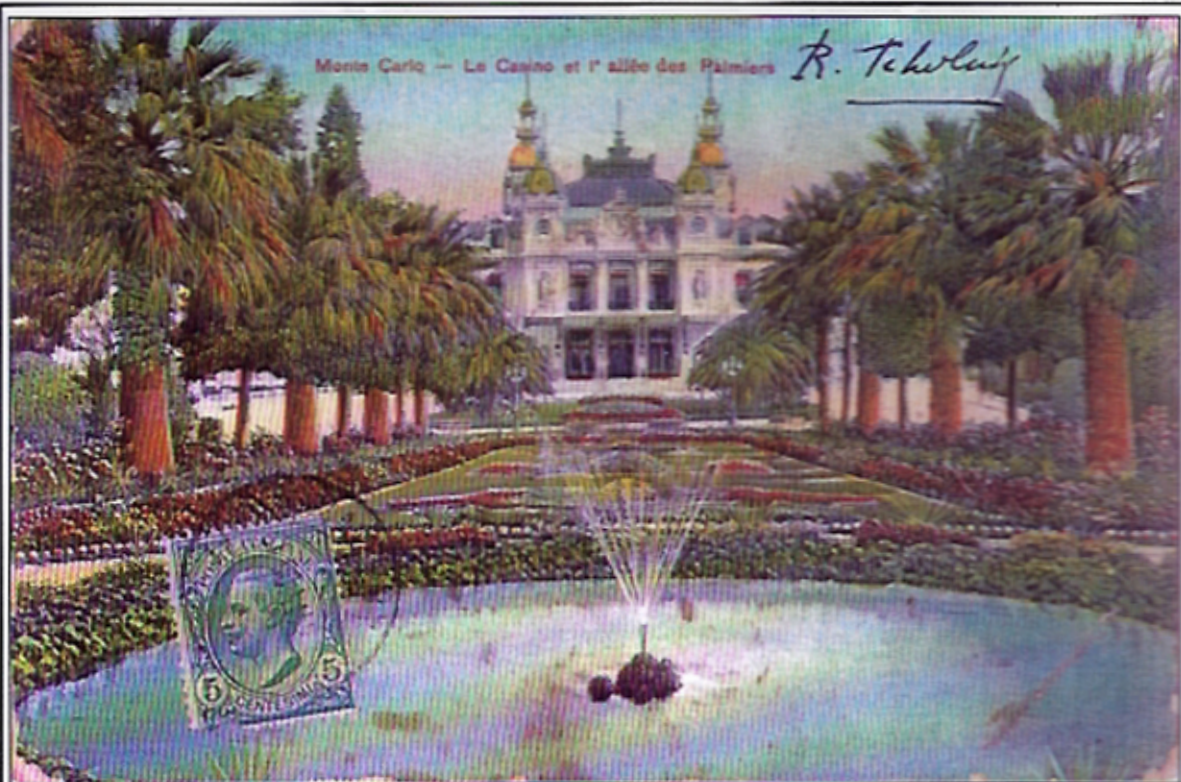

MONACO. VUE GENERALE. La Principauté indépendante
 de Monaco tient presque toute entière sur un immense
 rocher qui s'avance à 800 mètres dans la mer et est à 65
 mètres au-dessus des eaux. Cette presqu'île se rattache
 au continent par un isthme sur lequel la gare est construite.

R. Tchiling

Monsieur F. Appell
 16. Steigstrasse 16.
 Bayreuth
 (Allemagne)

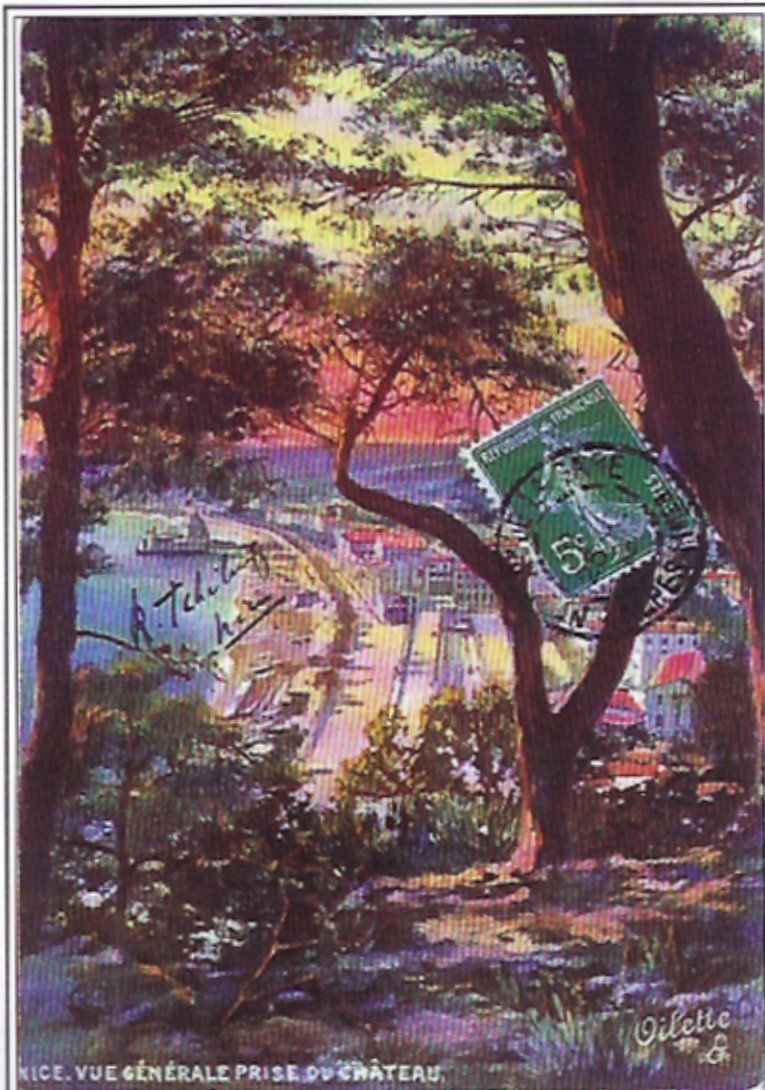
Ռուբէն Սեւակին Նիսէն Գերմանիա՝ Ժաննիին հօր՝ FRANZ APPELL-ից
 ուղարկած բացիկը. որ ստորագրուած է «R. TCHILING»:
 Բացիկը կը ներկայացնէ Monaco-ի թերակղզին, որուն վրայ կը գտնուին՝
 Monaco-ի Իշխանին պալատը և Monaco-ի կառավարական շէնքերը:

Իտալական Փոսթին միջոցաւ Ռուբէն Սեւակին Lausann-ի հասցէին ուղարկած բացիկը:

Բացիկը կը ներկայացնէ՝ Monaco-ի հռչակաւոր պալատ-խաղարանը, որ կը կոչուի PALAIS GARNIER:

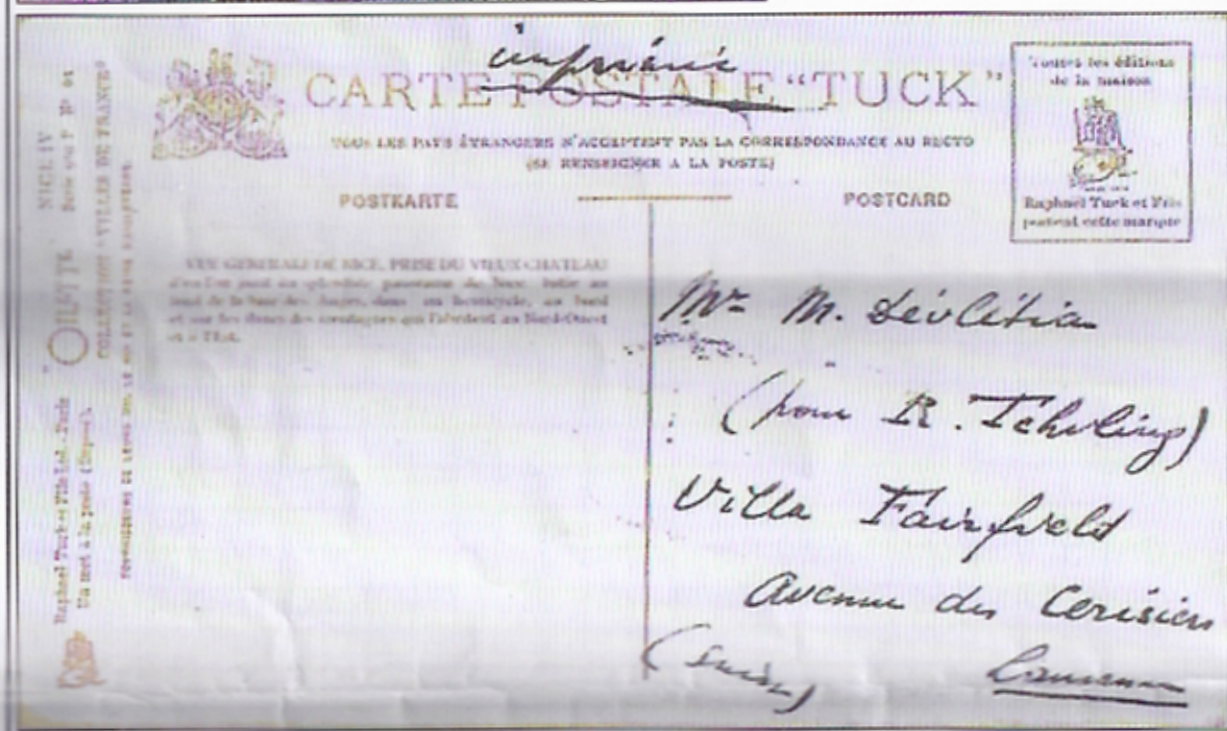
GARNIER-ը PARIS-ի OPERA-ն կառուցած նշանաւոր ճարտարապետն է, որ նաեւ Monaco-ի խաղարան-պալատը շինած է:

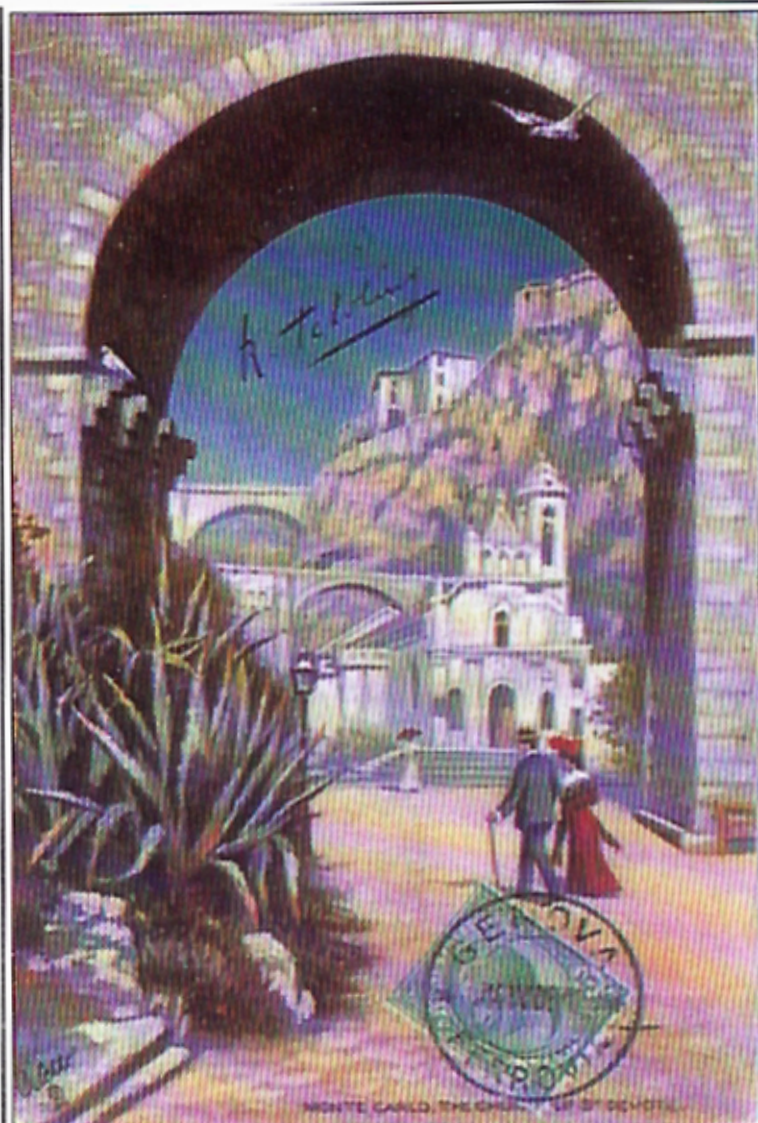
Թուրքերու կողմէ
քանդուած CHATEAU-
էն դիտուած Նիսի
ընդհանուր տեսարանը:
CHATEAU-ին տեղը
այսօր ճեմապարտէզ
մը կայ:

Բացիկին վրայ
Ռուրէն Սեւակ
(R. TCHILING-
NICE)

ստորագրած է:

Mr. M. Sevcitia
(pour R. Tchiling)
Villa Fairfield
Avenue des Cerisiers
(Suisse) Cressin

Ռուբէն Սեւակին
 14-4-1908-թ.ին
 իտալական փութ-ին
 միջոցով Լոզան [Ջուի-
 ցերիա], իր հասցէին
 ուղարկած բացիկը:

Այս բացիկը կը
 ներկայացնէ Monaco-ի
 նշանաւոր, գեղակա-
 ռոյց «ST. DEVOTE»
 եկեղեցին:

Այս եկեղեցիին մէջ
 է, որ 2-7-2011-թ.ին,
 պսակուեցան Monaco-ի
 Իշխանը՝ ALBERT II
 Եւ CHARLÈNE-ը:

MONTE-CARLO I
 SÉRIE 704 N° 14
 COLLECTION "VILLES DE FRANCE"
 ÉDITEUR
 Émile Tuck et Fils Ltd. - Paris
 75, rue de la Paix (2e étage)
 Fournisseurs de 1898 nos. 18 801 et 18 de 802 à 808.

imprimé
 CARTE POSTALE "TUCK"

POSTKARTE

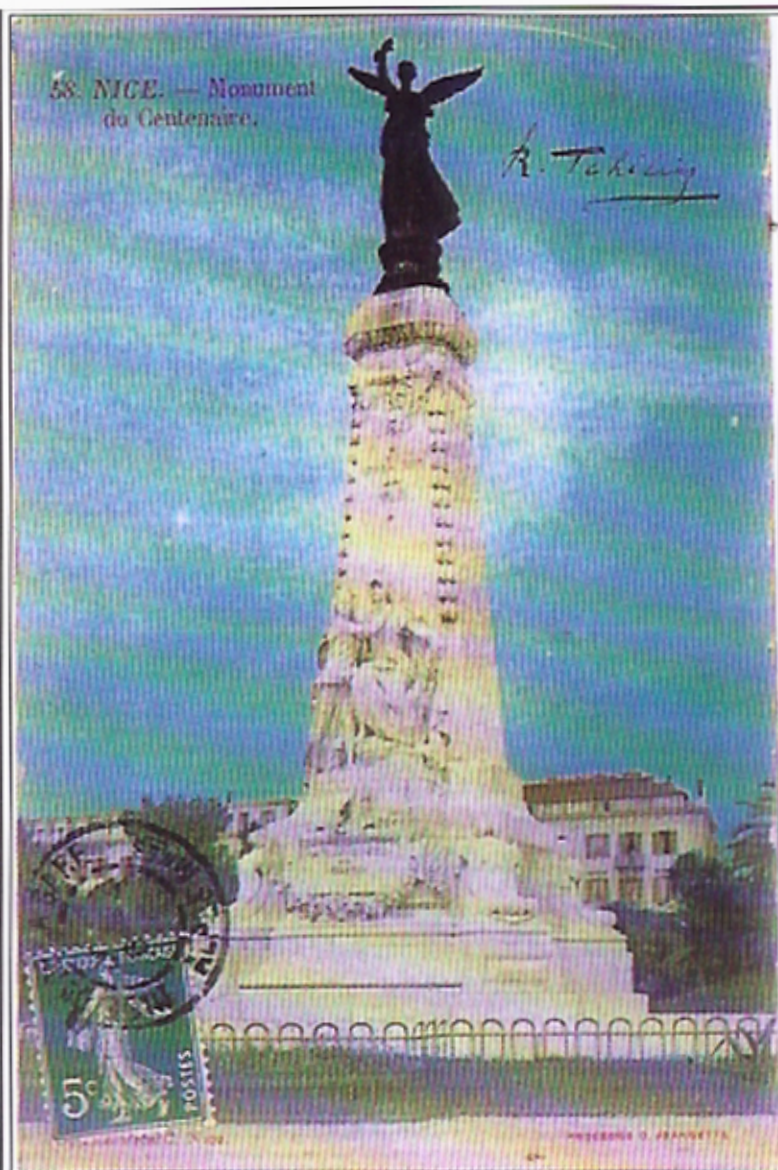
POSTCARD

MONTE-CARLO. L'ÉGLISE DE SAINTE-DEVOTE. Elle
 se trouve à cette église d'une situation si pittoresque
 fait passer sous une grande arche bien connue, l'avenue
 près de l'entrée principale du Casino. L'Église est
 construite sur un rocher de Monaco.

Mr. K. Tchiling
(chez M. Devlejian)
Villa Fairfield
Av. des Cerisiers
(Suisse)
Lausanne

Յուշակոթող մը՝ Նիսի
կեդրոնի ճեմապարտեզին
մէջ:

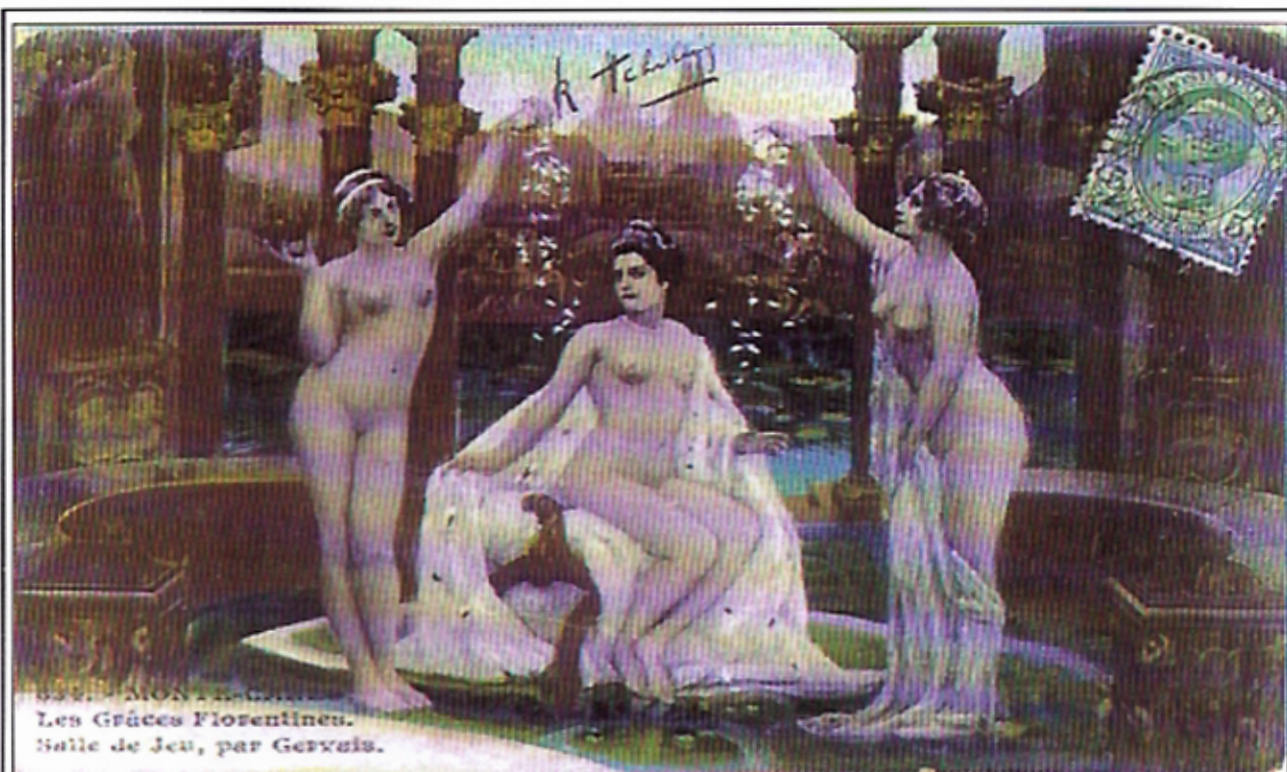
Նիս քաղաքին Ֆրանսայի
միացման տարեդարձին
առթիւ կառուցուած:

Ռուբէն Սեւակ այս
բացիկն ալ
«R. TCHILING»
[Ռ. ՉԻԼԻՆԿ]
ստորագրած է:

au premier
CARTE POSTALE

Certains pays étrangers n'acceptent pas la Correspondance en carte postale par la Poste.

CORRESPONDANCE	ADRESSE
	Monsieur
	R. Tchiling
	chez M. Sevelin
	Villa Fairfeld
	Av. du Corsier
	(Suisse) <u>Lausanne</u>

Imprimerie
CARTE POSTALE

Tous les pays étrangers n'acceptent pas la correspondance au recto. (Se renseigner à la Poste).

Correspondance

Adresse

Établissement de Photographie Gilletta frères, Nice

M^e h. Tchiling

(c/o Me Serbelloni)

Villa Fairfield

Ch. des Cerisiers

(Suisse)

Lausanne

Ռուբէն Սեւակին իտալական Փօսթ-ին միջոցով 14-4-1908-ին Լոզան՝ իր հասցէին ուղարկած բացիկը: Ստորագրած է «R. TCHILING». Բացիկը կը ներկայացնէ՝ խաղարանին պատճառներէն «Les Grâces Fiorentines»ը:

ԱՆՀԱՒԱՏԱԼԻ ԲԱՅՑ ԻՐԱԻ... (Շար. էջ 10-էն)

Արդեօք Ռուբէն Սեւակ 1908-ի գարնան, ինչո՞ւ Լոզանէն Նիս և Montecarlo գացած էր:

Այս հարցումին պատասխանը պիտի գտնէք, նոյնիմբն՝ Ռուբէն Սեւակի «Բժիշկի Գիրքէն Փրցուած Էջեր» գիրքին «Կէս Խենթը»ի պատմութեան մէջ:

Ռուբէն Սեւակի «Բժիշկի Գիրքէն Փրցուած Էջեր» գիրքը՝ առանց չափազանցելու ըսենք, որ միջազգային առողջապահական գրականութիւն-տեսութեան ամէնէն կարեւոր գործերէն է:

Այստեղ կը հրատարակենք՝ Ռուբէն Սեւակի «Կէս Խենթը»

ԿԷՍ ԽԵՆԹԸ

Գեղեցիկ առտու մը անակնկալ նամակ մը առի Պոլսէն: Յայտնի ընտանիք մը կը խնդրէր ինձմէ իսկոյն Մոնթէ-Քարլօ մեկնիլ՝ սրովհետեւ հոն, իրենց տղան յանկարծակի խենթեցեր էր, ու իբրեւ վտաս՝ ներփակ սա՛ տեսակ նամակ մը լրկեր էին՝ աղուն կողմէ իրենց գրուած:

«Սիրելի սիրեցեալք»

Գրութիւննիդ ստանալով ստանալուս պէս ստացայ ու պատասխանը գրելով գրելիքէն կը գրեմ...»:

Ու այս ոճով 16 խոշոր երեսներ: Բայց ինչ որ զիս պարունակութենէն աւելի հետաքրքրեց՝ զիրերուն ձեւն էր: Հազար հինգ հարիւր տարիէ ի վեր Սահակ-Մեսրոպին գիւտը այսքա՛ն չարչարուած չէր: Այլանդակ հասակներով, դողողոջո՛ւն, բարակո՛ւկ զիծեր, որոնք կ'ելլէին, կ'իջնէին, ո՛ւր երթալնին չզխանալով կը շարուէին, տեղ մը կը մնային, կամ ինքզինքնին դանկու համար ծուռ ու մուռ շրջանակ մը կը զծէին և խոշոր բառ մը ծակի մը մէջ կը սեղմէին, այնպէս որ բառերը՝ իմաստ մը տալու ճիգով ստիպուած էին կրկնուելու, տասնապատուելու, քովէ քով շարուելու, զլուխ դլխի տալու՝ զինուորական գծով տողանցքի մը պէս:

«Յարգանքներուս յարգանքներով յարգանքներս...»:

Ու այս 16 էջերուն մէջ ստորակէտ մը, վերջակէ՛տ մը անգամ չկար: Որովհետեւ այդ ամենափոքր բանը որ կէտն է՝ իր տեղին դնելու համար բառական որոշութիւն ու վճռականութիւն պէտք է, բա՛ն մը որ շա՛տ խելօքներուն անգամ կը պակսի: Ու նամակին պարունակութիւնը ա՛յնքան ալ ապուշ չէր: Տարտամ ու անհամարձակ կերպով ա՛յն կը հասկցուէր որ տղան իր դրամները կերեր, նոր ոսկիներ կ'ուզէր. [այդ ոսկիներուն թիւը չկարդացուելիք բան մըն էր, թուարանութիւններու մէջ չմտած բոլորովին նոր թուանշան մը...]:

Ճամբորդ մը ասկէ աւելի խելացի ի՞նչ բան կրնար պահանջել իր հարուստ ծնողքէն: Բայց անոնք կ'ենթադրէին որ անպատճա՛ռ տղան իր հարստութիւնը խաղարաններուն մէջ կորսնցնելով խելքին եկած էր:

Շօգեկառքին մէջ 18 ժամեր քանի՛ անգամ կարդացի այդ 16 էջերը՝ մտքիս մէջ լոյս մը ծնցնելու համար, ու ընդհակառակը, այդ բոլոր սիրելիք սիրեցեալները, շոգեկառքին ցնցումները, անխներուն տկանկոցը բոլորովին թմրեցուցին ուղեղս: Այդ նամակին ապշութիւնը անհանդստացուցիչ, գրեթէ վարակիչ բան մը ունէր իր մէջ: Ու կէս գիշերէ մը վերջ, բոլորովին շուարած, իջայ Մոնթէ-Քարլոյի կայարանը:

Անձանօթ քաղաքի մը մէջ ո՞ւր երթալ այդ մութին: Նեղ փողոցի մը մէջ, գրան մը վերեւ, ադամ լոյս մը կը պլպլար, մի՛ս-մինակ ու կասկածելի - [չեմ գիտեր ինչ ո՞ւր]: Մօտեցայ. պանդոկ մըն էր, աղ-պղպեղ գէր կին մը սենեակ մը ցուցուց. բայց զրան կղպանք չունենալը անհանգստացուց զիս...:

– Հոս *փտաՀու թեան տուն* մըն է, ըսաւ կինը... Պարոնը մինա՞կ է...:

– Այո՛, պատասխանեցի... սնտուկս կայարանը ձգած եմ...:

Փորրիկ սենեակ մըն էր՝ թուղթէ ծաղիկներով: Գաղջ, թափանցող, անանուն բոյր մը կար օդին մէջ, իզական հոտ մը: Լայն անկողինը հազի՛ւ ծածկուած էր. ճճճթկած սաւան մը՝ խորհրդաւոր փոսերով: Մոմս մօտեցուցի, երկու կարմիր աղտեր տեսայ, դեռ թաց...:

– Մնաս բարո՛վ *փտաՀու թեան տուն*:...:

Ու նոր արշաւ մը սկսայ մութին մէջ, փողոցէ փողոց, մինչեւ որ յօգնած գլուխս մաքուր բարձի մը վրայ կարողացայ հանգչեցնել: Առաւօտուն, սովորական ժամիս արթնցայ: Դեռ սենեակը խաւար էր. քնացայ ու նորէն արթնցայ, նորէ՛ն խաւար. բայց այնպիսի խաւար մը՝ ինչպէս ըլլալու էր աղջամուղջը, դեռ Աստուած իր նշանաւոր «*Եղիցի լո՛յս*»ը չարտասանած: Այս որքա՛ն երկար էին Մոնթէ-Քարլոյի գիշերները: Նորէն ու նորէն քնանալ փորձեցի, մինչեւ որ պանդոկապետը, կեանքիս վրայ կասկածելով՝ եկաւ դուռս բանալու: Ա՛յն ատեն միայն տեսայ որ այդ սենեակը պատուհա՛ն մը, ծա՛կ մը անգամ չունէր: Կատարեալ տուփ մը: Գիշերը չլսեղգուիլս ալ հրա՛շք մը պարզապէս: Ոսկեզօծ քաղաքներու զնահատութեան մէջ այս փաստն ալ մի՛ մոռնար:

Դուրսը կէսօր էր: Շիտա՛կ խենթիս հասցէին գացի ու տանը դիմաց ճաշարան մը նստայ: Խորհրդաւոր դուռը բացուեցաւ, գլխուն վրայ կարմիր *Ֆէսով* մարդ մը երեւցաւ, մօտեցայ ու բարեւեցի:

– Աստուծո՛ւ բարին, ինչպէ՞ս էք, – ըսաւ այնպիսի անտարրեր ձեռով մը, որ կարծես օրը տասն անգամ կը տեսնէր զիս:

Հետս ճաշի նստաւ. հին բարեկամներու պէս, ասդիէն-անդիէն խօսեցանք: Ճիշդ է որ իր ուռեցած ականջները իրեն դէմքին ապուշ թանձրութիւն մը կու տային, բայց խենթ մը չէր այդ մարդը, հազա՛ր անգամ ո՛չ: Գաղտնիքին բանալին գտնել կարծեցի՝ իր հետ կիներու մասին խօսելով, երեսը թթուեցուց. խաղաբաններուն ականարկութիւն ըրի, ուսերը թօթուեց: Արդէն շուարած, աւելի շփոթեցայ: Հապա եթէ սխալ մարդու օձիքէն բռնած ըլլայի՛...:

Ամուսնացած մարդ մըն էր. ինձի երկար-բարակ իր կնոջ վրայ խօսեցաւ՝ որ քիչ մը տկար ըլլալուն, այդ օրը միասին չէ կրցած ելլել. իր մեծ տղուն համար ինձմէ զուիցերիական վարժարանի մը հասցէն ուզեց. պղտիկ տղայ մըն ալ ունէր, շատ պղտիկ, որ այս օրերս ակոյ հանելուն՝ փորը քիչ մը թոյլ էր...:

Յետո՛յ միայն գիտցայ որ այս մարդը ո՛չ կին, ո՛չ գաւակ ունէր, այլ պարզապէս ստելու փափաք մը. բայց բոլորովին բնական, անշահախնդիր, անվնաս սուտեր. *արուեստը՝ արուեստին համար*:

– Ծնողքիդ նամակ մը զրեք ես, – ըսի անհամարձակ:

– Չե՛մ յիշեր, – ըսաւ:

– Դրամներդ խաղաբաններու մէջ կերեր ես:

– Սխա՛լ է:

– Հապա ո՞ւր գացին օսկիներդ:

– Տորեկները պաղպաղակ մը կ'ուտէի...:

– Հարստութիւնդ միայն պաղպաղակո՞վ հատցուցիր:

– Առտուններն ալ կաթ մը կը խմէի,— թոթովեց. աչքերը լեցան, մօրուքին մէջ արցունքներ գլտորեցան: Մեղքեցայ իրեն, զղջացի: Մարդը իր դրամը կերեր էր. ես ի՞նչ կը խառնուէի...: Բայց ան այսպէս չէր խորհեր, կ'ուզէր իր լացովը զիս համոզել իր անմեղութեանը վրայ, կ'ուզէր որ անպատճառ հաւատամ թէ ինք պարկեշտ մարդ մըն էր. ո՛չ կ'ինը, ո՛չ գիներ, ո՛չ խաղը չէին հրապուրած վայն [ու այս ճի՛շդ էր] ...: Բայց մարդիկ չար էին, իր գէշութիւնը կ'ուզէին, փողոցէն անցած ատեն խորհրդաւոր կերպով իրարու աչք կ'ընէին. [աս ալ ճիշդ էր, բայց իր զխուն ֆէսին համար էր]: Շատեր զինքը սնանկացնելու, կախաղան հանելու կը ջանային, աշխարհիս ամէն ծայրերէն անվերջանալի ու անկարելի հաշիւներ կը դրկէին՝ իր բնա՛ւ չճանչցած մարդերէն...: Ա՛ս ալ ճիշդ էր, ու ահա թէ ինչպէս...:

Այս խելօքիկ մարդը երբեմն-երբեմն իր *մեծութեան երազներն* ունէր. բայց մեծ ըսածս՝ չա՛տ մեծ, խելքի մտքի մէջ չսեղմող մեծութիւն մը: Քանի որ բոլոր մարդիկ իրմո՛վ կը զբաղէին ու զաւազրութիւններ կը սարքէին իր շուրջը, ուրեմն կրնար ըլլալ որ անգիտակցաբար ինք նշանաւոր անձ մը ըլլար, ո՞վ զիտէ, թերեւս ապագայ թագաւոր մը...: Այս մարդը իր երազին հաւատալու դժբախտութիւնն ունէր. ու այս տեսակ հիւանդներու բնական տրամաբանութիւնով, կ'ուզէր իր պղտիկ կեանքը այդ մե՛ծ գաղափարին պատշաճեցնել կանխաւ...: Իր բանակին համար ֆրանսական գործարանի մը իշու լաւագոյն կաշիէն թմրուկներ կ'ապսպրէր՝ բայց ա՛յնքան թիւով՝ որքան էշ չկար աշխարհիս երեսը... Եթէ այդ անունով միմի- այն համեստ չորքոտանիներուն կ'ակնարկէր: Գերմանիոյ կայսեր *ինքնագիր* նա- մակ մը կը գրէր՝ անոր պղտիկ աղջկան ձեռքը խնդրելու համար: Բայց այդ մեծ ամուսնութեան արժանավայել պալատ մըն ալ պէտք էր: Մոնթէ Քարլոյի բարձունքներուն վրայ սքանչելի ծախու ապարանք մը տեսեր, ու ամենայն պաղարիւ- նութեամբ, առանց սակարկութեան, թագաւորի վայել ձեւով ստորագրութիւն մը նետեր էր՝ գնելու խոստումի մը տակ:

Այդ օրէն ի վեր գործերը գէշցեր էին, սուտ ու փուճ օրէնքներով իրմէ ահագին դրամներ կը պահանջէին տան մը համար՝ որ դնած չէր, պա՛րզ ստորագրութիւն մը միայն...: Ուրեմն իրա՞ւ այնքան մեծ արժէք ունէր իր մէկ ստորագրութիւնը:

Այսպիսի մեծամոլութիւններու մէջ հատուցներ էր զբամները, ու նորերը գտնելու համար այլանդակ շահագիտութիւններու մէջ կ'իյնար:

Գիտնականի մը ապսպրեր էր որ իր հաշւոյն *արուեստական բրինձի* գիւտին աշխատի:

Օր մը կարդալով որ *Սթրատիվարիուս* ջութակ մը հազարաւոր ոսկիի ծախուեր էր՝ իսկոյն գրեր էր իտալական գործարանի մը , որ իրեն 12 տուզէն *Սթրատիվար-իուսներ* հայթայթեն՝ տասը տարի վերջ տասնապատիկ գիններով ծախելու համար: Ու գործարանին ամիս մը պայմանաժամ տուեր էր. բայց այդ պայմանաժամին մէջ ինք բոլորովին ուրիշ բաներու վրայ կը մտածէր, ու բացարձակապէս կը մոռնար ջութակները:

Այդ բոլոր մեծաքանակ ապսպրանքներէն միայն երկո՛ւ բան պահած էր իրեն՝ որ սենեակին մէջ տեսայ: Ահագի՛ն, անծա՛յր-անվե՛րջ չուան մը որ շուարեցուց զիս:

– Ծովերուն լայնութիւնն ու խորութի՞ւնը պիտի չափես,— ըսի:

– Ո՛չ,— ըսաւ պաղարիւնութեամբ,— այստեղ անվստահելի երկիր է, եթէ սենեա-

կը զան՝ պատուհանէն փախչելու համար է:

Բայց ես դիտէի որ դարձեա՛լ կը ստէր, իր սովորութեան համաձայն, այդ անհասնում չուանը ինքզինքը ձեղունէն կախելու համար էր...:

Ու սնտուկ մը բացաւ. մէջը ի՞նչ կը կարծէք որ ըլլար. ածելիներ, ածելիներ, ա՛նթիւ, ա՛նհամար, բոլորն ալ իրարու նման ածելիներու լեռ մը...: Ես զարմանքէ զարմանք կ'իյնայի՛ երբ ան միեւնոյն մեծութեամբ ուրիշ սնտուկ մըն ալ բացաւ՝ բերնէ բերան յար և նման ածելիներով լեցուն:

– Ասոնք սրցուածներն են, – ըսաւ:

Ասոր վրայ շատ չսխալեցի, դուրս ելայ: Ահա մարդ մը որ գիշերները հազարաւոր ածելիներ կը սրցնէր, ու ցերեկները խելօք–խելօք և ազատ–համարձակ փողոցներուն մէջ կը պտտէր. մինչեւ որ անմեղ մը չմեղցնէր՝ Օրէնքը զայն յիմարանոց չէր կրնար նետել. որո՞ւ փոյթ թէ այլանդակ զնումներով փճացուցած ըլլար իր հարստութիւնը. ան *կէս-խենթն* էր. արդէն բժշկութիւնն ալ խենթութիւն չանուաներ այս հիւանդութիւնը: Իր յիշողութեան կորուստը, իր բրածներուն մանկական տարօրինակութիւնը, իր աւելորդ ստախօսութիւնը, իր յաջորդական մեծամոլութիւնն ու մենամոլութիւնը, ու մանաւանդ իր խօսելու դժուարութիւնը և իր թափթփած բառերը, իր գիրերուն պէս՝ լեզուին ու մատներուն ալ դողալը, շատ որոշ հիւանդութեան մը անունը կ'արթնցնէին մտքիս մէջ:

Ինչպէ՞ս սկսեր էր այդ հիւանդութիւնը. ոչ թէ *յանկարծակի* [ինչպէս ծնողքը կը գրէին], այլ ամիսներու ընթացքին: Բարեկիրթ մարդ մըն էր ան, որ քիչ–քիչ էր բնութիւնը փոխեց: Նախ մեղամաղձոտ դարձաւ, սենեակին մէջ բանտարկուած՝ օրը հարիւր *սիկարէթ* կ'այրէր ու կը մարէր. յետոյ բարկացոտ դարձաւ, ընտիր հասարակութեան մէջ յանկարծ զզուելի շարժում մը կ'ընէր, զարշիլի բառ մը կ'արտասանէր: Ծնողքը նախամեծար համարեցին զայն ճամբորդութեան պատրուակով տունէն հեռացնել, ու մինչեւ որ վերոյիշեալ նամակը չստացան՝ խենթ ըլլալը չզուշակեցին: Արդէն ծնողները ա՛յդպէս են. ա՛յնքան երկար ատեն որ դրամնին չուզես՝ ինչպե՞տեանդ վրայ չեն կասկածիր...:

Փարալիզի ժենորոկն էր այս հիւանդութիւնը, քոյրը այն միւս սարսափելի հիւանդութեան՝ որ *թապէս* կը կոչուէի, և որոնց երկուքին ալ հայրը հինգած *սիֆիլիզ* մըն է: Բայց նախ պէտքը ստուգել որ այս վերջին ախտը ընդունա՞ծ էր ժամանակին...:

– Այո, – ըսաւ, – անանկ բան մը կար... Հի՛ն պատմութիւն:

Արիւնին ու մարմինին քննութիւնը կասկած չձգեցին. դարմանելն անկարելի էր, ընելիքս պա՛րզ: Զինքը շոգնաւա ի մը բժիշկին յանձնելով՝ շիտակ Պոլիս դրկեցի: Եւ ա՛լ մինակ մնացած՝ քիչ մը ատեն հանգչեցայ այդ սքանչելի քաղաքին մէջ: Վերադարձիս՝ շոգեկառքին մէջ նորէ՛ն կարդացի նշանաւոր նամակը ու նորէն երեւակայեցի այդ խենթը, բայց այս անգամ ո՛չ թէ տարտամօրէն, հապա շա՛տ որոշ կերպով՝ այնպէս ինչպէս մօտաւոր ապագայի մը մէջ պիտի ըլլար ան, *անխուսափելիօրէն*:

Ուզեղը իր այդ վերջին տարօրինակ լոյսերէն վերջ՝ բոլորովին պիտի խաւարէր, սեփ–սեւ լառջի զիշերուան սենեակիս պէս], ապուշութիւնը կատարեալ պիտի ըլլար, շարժումները անկարելի, անկողնին պիտի գամուէր, լեզուն պիտի կորսնցնէր, ուտելը պիտի մոռնար, օրը քսան սաւան պիտի աղտոտէր, օր մը պիտի դար ուր ալ զայն կերակրելն ալ անկարելի պիտի ըլլար, իր է՛ն սիրելիներուն գարշիլի պիտի դառնար, պիտի նեխէր... ու ասիկա՝ *անխուսափելիօրէն*:

Բայց այս պատմութիւնը անակնկալով սկսաւ և անակնկալով ալ պիտի վերջանար: Տուն դարձիս՝ Պոլսէն նամակ մը գտայ, ուր ինձի կ'իմացնէին որ (→ էջ 12)

խենթը՝ Հոն Հասած օրն իսկ՝ հազիւ բժիշկին հսկողութենէն ազատած՝ հորը նետ-
ւեր էր... Կարծես դիտմամբ՝ իմ անխուսափելի գուշակութիւններս զուր հանելու
համար:

Բնութիւնը, որ ամէն չարիքին քով բարիք մըն ալ դրած է, այս սարսափելի
ախտին քով՝ իր դարմանն ալ ցոյց տուեր է. այս հիւանդները զիշեր-ցերեկ մէ՛կ բան
կը մտածեն՝ անձնասպանութիւնը: Բժիշկները որ ուրիշ դարման մը չեն գտած՝ կը
բաւականանան արգիլելով այդ բնական հակումը: Սակայն, լաւագոյն չէ՞ հոր մը
աղտոտել քան տարիներով նուիրուած բոյն մը թունաւորել:

Ու հիմա կը յիշեմ դեռ այն օրը՝ երբ մօրուքին մէջ խոշոր արցունքներ կը
զլտորցնէր՝ զիս համոզելու համար որ ինք բարի ու խելօք մարդ մըն էր...: Ալ կը
հաւատամ քեզի, խեղճ մարդ, դուն չես ստեր: Ստողները անո՛նք են, որ քու հոգ-
ւոյթ կորստեան վրայ կոկորդիլոսի արցունքներ կը թափեն...:

Թող կրօնադէտներն ու բարոյագէտները անձնասպանութեան վրայ վիճին. թող
իմաստասիրական հատորներ արձակեն իրարու գլխուն. մէկը պիտի գտնուի՞ ինձի
բացատրելու համար որ մարմնապէս ու հոգեպէս ի՞նչ պիտի արժէր այդ կեանքը,
խօսելու, զգալու, շարժելու, սնանելու, մտածելու անկարող, մէկի մէջ փտած մսի
կտոր մը՝ որ շանը նետես չ՛ուտեր...:

Հօգան, 1913

ՌՈՒԲԷՆ ՍԵՒԱԿ

**

Ռուբէն Սեւակ 1 Մայիս 1908-թ.ին Նիսէն իր ընկերոջ՝ Հրանտ Նազար-
եանց-ին գրած նամակին մէջ, COTE D'AZUR-ի մասին իր տպաւորու-
թիւնները կը յայտնէ:

Այստեղ կը հրատարակենք, շատ ալեկոծ գաղափարներով լի, այս զգա-
յացունց բովանդակութեամբ նամակը՝ **ՀՐԱՆՏ ՆԱՉԱՐԵԱՆԻՆ**

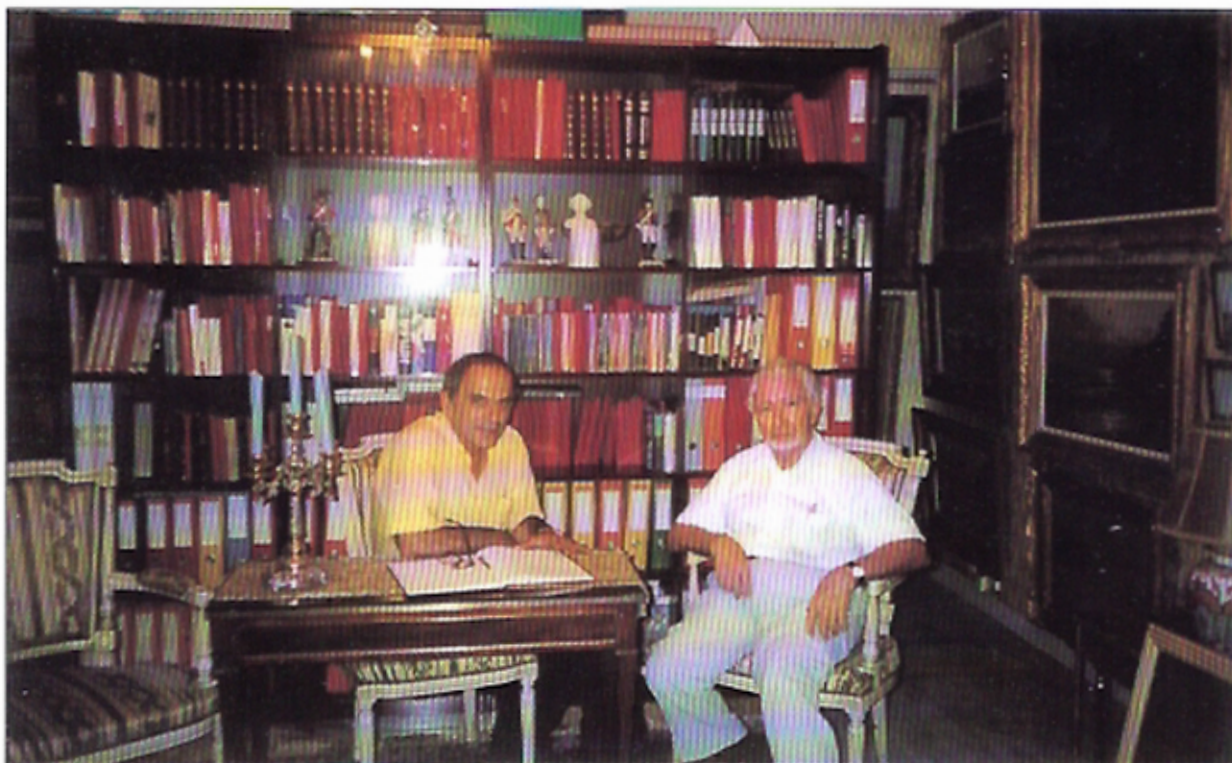
Նիս, 1 Մայիս, 1908, իրիկուն

Հրանտս

... Միջերկրականի ավազներեն կը դառնամ. այս ֆաղաքը չեմ գիտեր ի՛նչ
մ՛ուրի, որ կհուսահատեցնե գիս. ու ծովը, անսահման ծովը, տարօրինակ կերպով
կեզմէ հոգիս: Ես չգտայ այն անդորր երանությունը, գոր կ'երագեի վայելել կա-
պույտներու երկրին մէջ: Ո՛չ ծովուն անհունը, ո՛չ երկնին լայն երազը, ո՛չ ար-
մավեհիներուն փառքը, ո՛չ ալ նարնջեհիին տարաշխարհիկ հրապույրը, ոչի՛նչ:
Կ'զգամ, որ հոգիս չ'ուզեր կապվիլ այս բոլորին: Հոգիս ո՞ւր է որ. ա՛հ, չարաղէտ
կարօտը հեռաւոր պաշտելիին: Ո՛չ մեկ շունչ, ո՛չ մեկ ձայն... սեւ պատկերներ
կմթնցնեն աչքերս. հոգիս անօրինակ տեսիլներով կտանջվի. լալու, պոռալու
պետք կ'զգամ. ա՛հ, ահաւոր որոշումը հեռաւոր պաշտելիին:

Միջերկրականի աւազներէն կը դառնամ: Ի՛նչ տրտում էր վերջալույսն այս
իրիկուն. ու ձայնը, փշրվող, տանջվող, մախոող, մեռնող ալիքներուն ձայնը. ու
աւազներուն հուսահատեցուցիչ հեծքը. ու ջո՛ւրը, անսահման ու անըմբռնելի այդ
տարրը. ու հեռաւոր մանիշակե թրթռացումները ու պաշտելի՛ն, որ ֆոփս չէ. ու
տարօրինակ, ահռելի զգացումը մեծ անհունին մէջ լուծվելու, անէանալու, մեռ-
նելու... այս բոլորը, ազվորս. փոքորկոտ ծովու մը պէս կ'ուռեցնեն հոգիս. ու ես
տրտում, մելված, կվերադառնամ Միջերկրականի ավազներեն: Ո՛հ, աչքերս կսա-
ռին իրենց խոռոչին մէջ, ու հոգիս ամայի է՝ տրտմությանցս ծովուն մէջ կորսված
ժայռե կղզիի մը պես: Ա՛հ սերը, սե՛րը... ու դուն, Հրանտս, որ կլռես...

Եղբայրդ՝ Ռ. Սեւակ

Նկարի աջին՝ Յովհաննէս Չիլինկիրեան, Ռուբէն Սեւակի անուան «Յիշատակի Տուն»ի [Նիս] գրադարանին մէջ, Երեւանի Գրականութեան և Արուեստի թանգարանի տնօրէնին հետ:

Նախախնամութեան կը հաւատա՞ք... կամ չէ՞ք հաւատար- չե՞նք կրնար գիտնալ:

Բայց ինչպէ՞ս կրնաք բացատրել սա հետեւեալ եղելութիւնները...

1.- Ռուբէն Սեակ 1908-թ.ին Նիսի մասին կըսէ, թէ՛ «Այս քաղաքը կը յուսահատեցնէ զիս»,

2.- Բայց իր պաշտած կինը՝ Ժաննի Աբելը 1967ին, Նիսի մէջ մահացաւ: Նիսի մէջ թաղուած է:

Շամիրամ Սեակ Երեւանի «Ռուբէն Սեակ»ի անուան դպրոցին մէջ: «Երիտասարդուհին» ծաղկեփունջով կ'ընդունուի:

3.- Իր դուստրը՝ Շամիրամը 60 տարիսբէ ի վեր սրս պ ապրի:

Այսօր 97 տարեկան է:

4.- Նիսի մէջ 1986-թ.ին Ռուբէն Սեակի անուան «Յիշատակի Տուն» մը ստեղծուեցաւ:

5.- Եւ 2011-թ.ին՝ այսօր, Նիսի մէջ, Ռուբէն Սեակի յիշատակին յուշարձան մը գոյութիւն ունի.....

... Կեանքը, անհասկնալի կեանքը իր բոլոր երեւոյթներով, աշխարհի ամենամեծ հրաշքն է:

Հրաշքներուն ամէնէն ահաւորը: